

TRATAMENTUL APLICAT PRIZONIERILOR ROMÂNI DIN LAGĂRELE (ALIATE) SOVIETICE

*Asist.univ.dr. Gheorghe Stefan
Universitatea Danubius Galati*

Abstract

Romanian's participation in the second world war will bring in the attention of Romanian authorities a new issue, concerning the resolution for the status of Romanian prisoners fallen on the East front and not only. During the entire military conflagration numerous soldiers of the Soviet forces before stopping the hostilities and after. As soon as Romania has joined the U.N., the coalition in the war against Hitler, Romanian Army will register a significant number of prisoners, captured by Wermacht, a great part of them coming in the possession of the Russians.

Participarea României la cel de al doilea război mondial va aduce în atenția autorităților române o problemă nouă și anume, cea referitoare la rezolvarea statutului prizonierilor români căzuți atât pe frontul de răsărit, dar nu numai. Pe ansamblul întregii conflagrații militare, numeroși militari ai armatei române vor fi făcuți prizonieri de către forțele sovietice, atât înainte de 23 august 1944, cât și după această dată. Odată cu alăturarea României coaliției Națiunilor Unite în războiul antihitlerist, armata română va înregistra un număr considerabil de prizonieri capturați de Wermacht, mare parte dintre aceștia ajungând tot în posesia autorităților sovietice.¹

Pe categorii, cifrele avansate de Comisia Română pentru Aplicarea Armistițiului, variază, ce-i drept, între 97.732 și 160.000 militari dați “dispăruți” după 23 august pe frontul din Moldova, în vreme ce la conferința de pace de la Paris, delegația română a susținut numărul de 130.000 militari intrați în această categorie. Aceștia li se adaugă aproximativ 163.015 prizonieri români capturați de armata roșie înainte de 23 august 1944, datele neputând fi decât estimative, numărul real al prizonierilor români căzuți pe frontul de răsărit rămânând în continuare incert. În afară de militarii capturați de sovietici, la sfârșitul războiului existau și aproximativ 130.000 de cetățeni români deportați de autoritățile ungare, germane sau sovietice de pe teritoriul țării, în decursul războiului², a căror repatriere va preocupa în cel mai înalt grad interesul autorităților de la București încă din momentul trimiterii delegației române la Moscova, în septembrie 1944.³ Același atitudine din partea sovietică va fi adoptată

¹ Vezi Alessandro Dușu, Sub povara armistițiului. Armata Română (1944-1947) Repatrierea prizonierilor de război în “Dosarele Istoriei”, nr 9 (73), 2002. Autorul susține - pe baza informațiilor de arhivă - că “numărul militarilor români incluși la categoria dispăruți și reprezentați în cea mai mare parte de prizonieri, a fost de 367 976, din care 309.533 în Est și 58.443 în Vest.” Faptul că statistica M.St.M. evidențiază numărul prizonierilor români de pe ambele fronturi, ne face să credem că cifra de 309.533 prizonieri include atât pe cei făcuți de armata roșie atât înainte, cât și după 23 august 1944.

² Ibidem.

³ În aceeași perioadă, Marele Stat Major Român va trimite în nordul Moldovei pe generalul Radu Gheorghe, pentru a-i prelua pe militarii români a căror eliberare fusese promisă de sovietici, însă acțiunile trimisului român nu vor fi încununate de succes întrucât partea sovietică va invoca lipsa unor ordine sau a unui reprezentant al armatei roșii însărcinat cu transferul prizonierilor de război către partea română. Consecința firească a acestei situații extrem de confuze, cu totul anormală în opinia reprezentanților autorităților militare române, va fi

de Uniunea Sovietică și în problema retrocedării vaselor și echipajelor flotei militare române din Delta Dunării și Marea Neagră.⁴

Modalitățile căderii în prizonierat vor produce o adâncă atmosferă de “consternare și durere” în rândul ofițerilor români și al trupe care nu înțelegeau logica tratamentului la care erau supuși, întrucât armata română încetase ostilitățile contra celei roșii, luptând acum împotriva forțelor germane. Este cazul generalului Ilie Crețulescu, care, reușind să împiedice dezarmarea trupelor comandamentelor 103 și 104 Munte, va fi îndreptat spre “vest de Bacău sub comandamentul armatei a 7-a de gardă sovietice, până la eliberarea Transilvaniei”, cele două detașamente reunite formând o singură divizie⁵. Nu mai puțin umilitoare a fost situația echipajelor flotei militare române care, cu toată opoziția autorităților române, vor fi debarcate și internate pentru început în portul Ismail și ulterior în portul Odessa.⁶

Condițiile “oferite” militarilor români internați de armata sovietică în lagărele din Moldova erau dintre cele mai precare, însă acest fapt nu putea constitui o scuză pentru autoritățile militare sovietice, deoarece și militarii români repatriați ulterior din Uniunea Sovietică vor mărturisi că au fost tratați în mod degradant, confortul fiind mult sub cel stabilit de convențiile internaționale referitoare la prizonierii de război. Refuzul repetat la autorităților militare sovietice de a permite vizitele delegațiilor militare române în lagărele din Moldova, poate fi pus pe seama ordinelor Moscovei ce avea tot interesul să dețină cât mai multe atuuri în negocierile ce urmau să se desfășoare cu statul roman.

Reușind să evadeze din lagărul de prizonieri români de la Vaslui la 5 septembrie, căpitanul în rezervă Ciurea Gheorghe avea să prezinte starea de fapt reală a ofițerilor și soldaților armatei române capturați de ruși. Memoriul său arăta cum prizonierii români sunt deținuți la un loc cu cei germani, *situație extrem de delicată* (s.n - Ș.Gh.) la Adjud, Bârlad, Vaslui, în grajdul regimentului 2 Roșiori, la Galați și Iași, tratamentul fiind același. În continuare, era amintit faptul că rușii alcătuiesc din prizonieri convoaie de câte 4 - 7000 de oameni pe care îi duc spre Basarabia, Bălți și nordul Moldovei⁷, iar tratamentul aplicat

transportarea, tuturor prizonierilor români făcuți pe frontul din Moldova împreună cu întreg materialul militar capturat după 23 august, peste Prut. Pentru detalii vezi Al.Roșca, M. Chirițoiu: Armistițiul sau Dictat, în R.I.M.nr 2 (30), 1995. De asemenea, memoriul regelui Mihai I adresat președintelui Statelor Unite, amintește de existența celor 166.000 de militari români capturați de sovietici pe frontul din Moldova după încetarea operațiunilor militare ale armatei române contra armatei roșii, la 23 august 1944, apud Gh.Buzatu: România cu sau fără Antonescu, Iași, 1991, p 301.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem, Arhiva M.Ap.N., dosar 333, vol III1944-1945, Relațiile cu trupele sovietice, f 1-3. Informația parvenise prin intermediul locotenentului în rezervă, Gheorghe Miclăuș, din Comandamentul 104 Munte care, fusese trimis de generalul Ilie Crețulescu cu o scrisoare la primul ministru, generalul Constantin Sănătescu prin care se informa asupra situației Comandamentelor 103 și 104 Munte, dând referiri și despre situația unor Mari Unități române precum, diviziile 3,4,20 Infanterie și divizia de Gardă care au fost dezarmate în două rânduri.

⁶ Idem, fond 379, dosar 10, f 54-56.

⁷ Ibidem, dosar 204, f 7. Autorul raportului realizează o adevărată frescă a situației reale din Moldova. Sunt amintite, numărul mare de jafuri și crime făcute de trupele sovietice asupra populației civile, “divulgările fiind făcute de prizonierii ruși ce au lucrat prin sate sau chiar de basarabeni”, obligațiile românilor din zonă, prizonieri sau funcționari, de a lucra la repararea sistemului de căi ferate și a podurilor, precum și faptul că în orașele Vaslui, Bârlad și Tecuci domnește haosul casele fiind jefuite și majoritatea părăsite.

prizonierilor este degradant, “atât ofițerii cât și soldații sunt deposedați de efectele personale, uneori până la cămașă”.⁸

În mod asemănător, situația avea să se repete și pentru echipajele flotei românești din Delta Dunării și Marea Neagră. Marinarii români vor constata cu surprindere că în loc de un tratament corespunzător unor forțe aliate îi aștepta prizonieratul. Negocierile cu partea sovietică nu vor duce la nici un rezultat, marinarii români fiind dezarmați și debarcați în porturile sovietice.⁹ Referitor la tratamentul și situația acestor militari români, într-un raport informativ al Statului Major al Marinei, înaintat la 28 octombrie 1944 Comandamentului Litoralului Maritim și Fluvial, se arată: Circa 2000 de ostași români și marinarii de pe bricul “Mircea” și de la monitoare se află ca prizonieri de război în portul Odessa. Sunt cu hainele zdrențuite, slăbiți și muncesc zi și noapte cârând fiare pământ etc. Ofițerii muncesc la fel cu trupa, cot la cot, (cazul unui maior văzut cu hainele rupte și galoane pe umăr). Raportul menționa în continuare faptul că navele românești sunt sechestrate în porturile sovietice iar magazinele din port fiind închise populația și prizonierii români având puține mijloace de aprovizionare.¹⁰

Luând cunoștință de această stare de lucruri, autoritățile române vor întreprinde demersurile necesare în scopul îmbunătățirii soartei prizonierilor. Prin adresa cu numărul 817/1944, Marele Stat Major înștiința Președinția Consiliului de Miniștri de răspunsul¹¹ pe care Comisia Aliată de Control îl dădea în legătură cu soarta internaților români din portul Odessa. Se menționa faptul că “prizonierii de război aflați în lagărul Odessa, sunt dotați cu echipamentul necesar după anotimp. De asemenea, hrana este în raport cu starea lor fizică.” Răspunsul Comisiei Aliate de Control făcea referire la faptul că informațiile părții române “erau în mare parte necorespunzătoare realității, existând acolo un spital și hrana era diferențiată pentru bolnavi”.

Mulți dintre cei considerați de sovietici drept prizonieri de război se vor întoarce din lagărele sovietice cu o “întârziere nemaîntâlnită în istoria conflictelor militare”, statul sovietic având deținuți în numeroasele sale lagăre, dintre care multe cu regim de exterminare, atât militari români capturați înainte de 23 august, cât și după, detenția lor durând în unele cazuri circa 10-15 ani sau chiar mai mult.

Numeroși militari români vor reuși să fugă din lagărele sovietice¹² din Moldova, informând autoritățile române în drept asupra condițiilor la care au fost supuși pe perioada detenției. Situația nu diferea cu nimic nici în lagărele din Uniunea Sovietică, dimpotrivă, mulți dintre cei internați aici vor regreta profund faptul de a fi făcuți prizonieri. O notă

⁸ *Ibidem*. Au existat însă și excepții. O notă informativă din 17 septembrie arăta că unitățile comandate de generalul Gheorghe Radu, au suferit același tratament umilitor din partea soldaților sovietici însă, la protestele vehemente ale generalului, comandantul diviziei sovietice a luat măsuri astfel încât toate bunurile personale ale ofițerilor români ce au putut fi găsite le-au fost înapoiate acestora cu scuzele de rigoare, f 4-6.

⁹ Al Duțu *op cit*, p 239-245. Autorul amintește cazul căpitanului comandor Alexandru Dumbravă, comandantul escadrilei de distrugătoare care, asemenea generalului Hugo Schwab, s-a sinucis în momentul când la bordul navei comandant a Escadrilei de distrugătoare, N.M.S. Regina Maria au năvălit rușii.

¹⁰ Arh.M.Ap.N. fond 948, dosar 1557, f 164.

¹¹ *Ibidem*, f 170.

¹² Arh M.Ap.N., fond 948, dosar 1557, f 211-215. M.St.M. deținea date în legătură cu situația lt col Adanescu C-tin și cpt rez Stănescu M care reușiseră să se elibereze din lagărele Iași respectiv Bacău, descriind tratamentele la care au fost supuși.

secretă a jandarmului plutonier Marin Grigore din 8 noiembrie 1944, fost șef al postului de jandarmi Telița, din Legiunea Jandarmi Tighina, fugit din prizonieratul rus și preluată de M.St.M. Secția II-a, prezenta pe larg situația prizonierilor români din lagărele sovietice. Jandarmul informa autoritățile române¹³ de faptul că transportați “în lagărul de la Tiraspol în timpul marșului au fost împușcați de ruși un număr de 5 prizonieri români . Cert este faptul că prin adresa nr A/ 3167, din 17 decembrie 1945, Șeful Statului Major al Comisiei Aliate de Control din România, generalul Lt (ss) Vinogradov, înștiința pe ministrul român Ghelmegeanu, șeful Comisiei Române pentru executarea Armistițiului¹⁴ că “înapoierea din lagărele Uniunii Sovietice a prizonierilor de războiu români urmează conform planului. Ofițerii prizonieri de războiu deocamdată nu se înapoiază în patrie.” (sic!). Oricum, revenirea celor mai mulți dintre militarii români captivi în U.R.S.S. va întâri și mai mult convingerea că în prizonierat se dorește ca militarii români să fie reținuți din motive politice cât mai mult, condițiile de detenție fiind deosebit de grele.

Cazul¹⁵ soldatului Toader Pahomie, ctg 1944, întors din captivitate din U.R.S.S. contrasta în mod flagrant cu rapoartele favorabile ale guvernului referitoare la tratamentul prizonierilor români din U.R.S.S. Într-un asemenea raport se menționa “ca o continuare a traiului dus pe timpul cât au viețuit în U.R.S.S., unde prizonierii au dispus de o bună hrană, cazare și echipare și de o muncă judicios organizată și adaptată cerințelor sufletești și morale fiecărui om, autoritățile sovietice s-au îngrijit în mod special ca și pe timpul transportului către țară prizonierii să fie puși în aceleași condițiuni”. Propaganda guvernului susținea prin glasul colonelului Climescu, șeful Serviciului Statistic din M.St.M., că “transportul s-a făcut în vagoane spațioase și curate, fiecare tren ce a transportat prizonierii dispunând de câte un vagon bucătărie, un vagon alimente și un vagon infirmerie”.¹⁶

Știrile din presa comunistă abundă pentru acea perioadă în informații și declarații ale unor ofițeri și soldați întorși din captivitate și care elogiază tratamentul primit acolo. O astfel de relatare aparține colonelului Drăgănescu, sosit în țară cu primul lot de prizonieri foști ofițeri la 20 iunie 1946, a cărui declarație va fi reprodușă de oficiosul procomunist “România Liberă”, suna cam așa: “Am venit din țara muncii și a cinstei și suntem nerăbdători să muncim cinstit pentru o Românie liberă și democratică”, tratamentul din prizonierat fiind deosebit de bland. Nu toți militarii români care aveau acest statut se bucurau de binefacerile regimului sovietic. Numeroase erau cazurile în care soldați români fuseseră făcuți prizonieri și serveau pe la diferite unități militare ale armatei roșii¹⁷. O notă informativă având un caracter secret,

¹³ Ibidem, dosar nr 331, f 27. Nota având un caracter secret - lesne de înțeles la acea dată - evidenția comportamentul ostil al populației “diferiți civili se prezentau spre a recunoaște jandarmi, pe care-i luau și-i transportau cu mașinile în locuri necunoscute”. Conform celor relatate de sergentul Păpușoi Ioan din Legiunea de Jandarmi Tulcea, colonelul Vartic și locotenentul Crudu, precum și un număr de subofițeri de jandarmi, au fost împușcați de sovietici.

¹⁴ Ibidem, f 326. Răspunsul generalului Vinogradov venea în urma interpelării acestuia de către ministrul român încă de la data 5 XII. 1945, prin adresa cu nr 116.029.

¹⁵ Ibidem, f 162.

¹⁶ Ibidem, dosar 1805, f 145-146.

¹⁷ Arhivele Naționale, fond Ministerul de Război, Inspectoratul General al Armatei, dosar 6/1944, f 38. Printr-o notă a Subcentrului de Informații nr 2 , adresată Ministerului de Război, Secția a II-a se prezenta cazul fruntașului Dumitru C-tin din regimentul 6 Dorobanți Gardă, ce a fost dezarmat cu unitatea sa la data de 23.august 1944, la Frumoasa, județul Neamț și “luat de către trupele aliate pentru a fi întrebuințat la diverse

aparținând M.St.M. amintea cazul fruntașului Cărtan Nicolae din Bacău care, “căzut prizonieri la ruși la Cotul Donului, se află încadrat drept conductor la o căruță de munițiuni a regimentului 315 Artilerie Grea rusă.” Ostașul, informează că aliații i-au luat datele necesare, pentru ca în cazul în care ar fugi să poată fi ușor de găsit, iar împreună cu el mai sunt circa 90 de ostași români¹⁸. Se amintea, în continuare, cazul a nouă prizonieri români care, fiind în aceeași situație, au fugit și prezentându-se la unitatea lor au fost retrimiși la unitatea aliată sub escortă, fapt pentru care soldatului îi este teamă de urmărire. De ceilalți nu mai știe nimic.¹⁹

Printr-o notă a M.St.M. din 30 octombrie 1945, Secția a VII-a Biroul 7, prezenta cazul căpitanului Slama Pompiliu din Bat. 21V.M., “actualmente prizonier în lagărul sovietic nr 194 Ucraina - ce raporta - că a căzut prizonier la 29 septembrie 1944 la armata germană și a fost internat în lagărul de la Wustrau, de unde a fost eliberat la data 1 Mai 1945 de trupele sovietice”. Ofițerul român își arăta nedumerirea, arătând, în continuare, faptul că în drum spre țară a fost luat prizonier de alte formațiuni sovietice și, împreună cu alți ofițeri - lista era anexată la raport - internați în lagărul amintit. Evident, ofițerul amintit cerea inițierea unui demers al autorităților române în scopul eliberării lui și a camarazilor săi²⁰. Din păcate, era foarte greu pentru organele abilitate ale părții române să rezolve situațiile de așa natură doar prin proteste adresate Comisiei Aliate de Control, atâta vreme cât autoritățile sovietice continuau arestarea militarilor români și pe timp de pace²¹.

Situația tragică a grupului celor 23 de militari români din lagărul sovietic nu era una singulară, numeroși militarii ai armatei române aflându-se în condiții asemănătoare. În timpul luptelor date pe frontul de vest, Germania și Ungaria²² capturasera circa 36.000 de militari români dintre care, la sfârșitul războiului, 20.000 vor intra în posesia statului sovietic, îngroșând numărul prizonierilor români deja existenți în număr mare în lagărele și coloniile de muncă din Uniunea Sovietică.

Civili sau militari, prizonieri și deportați, cei mai mulți vor cunoaște cât de curând ce înseamnă să fie în grija guvernului și să se bucure de sollicitudinea acestuia. Un număr mic, dintre acei cei ce vor deveni loiali regimului comunist vor simți această grijă în sensul propriu al termenului însă, pentru cei mai mulți necazurile vor continua, sau în mod cu totul ironic tocmai de acum vor începe....

munci și corvezi de către o unitate de artilerie rusească împreună cu alți 12 soldați români”. Într-un târziu, la 5 martie 1945 numitul în cauză va reuși să se prezinte unui serviciu pretorial din Klinsk.

¹⁸ Arh M.Ap.N., fond 948, dosar 331,f 68. Ordinul M.St.M. către Armata a IV-a dat telegrafic la 6 ianuarie conținea obligația verificării datelor din nota amintită, D-1 general Crețulescu, șeful la acea dată al M.St.M aprobând solicitarea eşaloanelor inferioare de a se prezenta după verificare Comisiei Române pentru aplicarea Armistițiului spre soluționare.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Idem, dosar 1584, f 245-247. Extrem de interesant este faptul că pe nota raport ce urma să fie adresată prin Ministerul de război, Comisiei Aliate de Control, Șeful Secției a 7-a, pune următoarea rezoluție: “ Să nu se arate că au fost sesizați de acest ofițer, spre a nu avea neplăceri!” În nota M.St.M, Secția a 7-a, Teritoriu, Biroul 7, din 5 noiembrie 1945 cu numărul 1.280. 399, adresată Ministerului de Război, era omis, într-adevăr, numele ofițerului român, amintindu-se doar de situația celor 23 ofițeri români, ținuți prizonieri în lagărul nr 194, Stambor Ucraina.

²¹ Ibidem, f 343. La 6 februarie 1946, Feil Ecaterina, domiciliată în județul Arad, înainta printr-o scrisoare adresată Șefului M.St.M, rugămintea sa de a i se readuce în țară fiul “ sergentul major Feil Iosif, care în luna ianuarie anul curent a fost ridicat în orașul Făgăraș și dus în U.R.S.S., numitul fiind activ și a luptat pe front contra hitlerismului!

²² Reuben.H.Markham, op cit, p 294.

Bibliografie

I. ARHIVE:

ARHIVELE NAȚIONALE ISTORICE CENTRALE BUCUREȘTI;

Fond Casa Regală.

Fond Direcția Generală a Poliției.

Fond Inspectoratul General al Jandarmeriei.

Fond Ministerul de Interne.

Fond Ministerul Apărării Naționale.

Fond Ministerul Afacerilor Externe.

Fond Președinția Consiliului de Miniștri- Stenograme.

Fond Președinția Consiliului de Miniștri, Cabinetul Militar.

Fond Președinția Consiliului de Miniștri, Guvernarea Sănătescu - Rădescu.

Fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român - Cancelarie.

Fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român – Relații Externe.

ARHIVA MINISTERULUI AFACERILOR EXTERNE;

Fond Relațiile Româno-Sovietice.

ARHIVA MINISTERULUI APĂRĂRII NAȚIONALE;

Fond Marele Stat Major.

Fond Divizia Tudor Vladimirescu.

Fond Divizia Horia, Cloșca și Crișan.

ARHIVELE NAȚIONALE DIRECȚIA JUDEȚEANĂ GALAȚI;

Fond Prefectura Județului Covurlui.

Fond Legiunea de Jandarmi Covurlui.

Fond Inspectoratul Regional de Poliție Galați.

1. ***, Istoria Militară a Poporului Român, vol VI, Editura Militară , București, 1988
2. ***, România și Tratatete Internationale, Editura Militară, București, 1972.
3. ***, Al doilea Război Mondial, Transilvania și aranjamentele europene (1940-1944), Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1995
4. ***, Armata română în cel de al doilea război mondial, Editura Meridiane, București 1995
5. ***, Armata română în revoluția din august 1944, Editura Politică, București, 1984
6. Alessandro Duțu, Florica Dobre, Drama Generalilor Români (1944-1964), Editura Enciclopedică, București, 1997
7. Alessandro Duțu, Florica Dobre, Leonida Loghin, Armata română în al doilea război mondial 1941-1945, Editura Enciclopedică, București 1999
8. Alessandro Duțu, Între Wehrmacht și Armata Roșie, Editura Enciclopedică, București, 2002
9. Cloșcă Ionel, Războiul naval și legile lui, Editura Militară, București, 1991
10. Constantin Hlihor, Armata Roșie în România, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1996
11. Constantin Kirițescu, România în al doilea Război Mondial, Editura Univers Enciclopedic, București, 1995
12. Dennis Deletant, România sub regimul comunist, Fundația Academia Civică, București, 1997
13. Dennis Deletant, Teroarea Comunistă în România. Gheorghe Gheorghiu-Dej și statul polițienesc, 1948-1965., Editura Polirom, Iași, 2001
14. Dinu. C. Giurăscu, Imposibila încercare, Editura Enciclopedică, București, 1999
15. Dinu.C.Giurăscu, Guvernarea Nicolae Rădescu, Editura ALL, București, 1996
16. Gheorghe Boldur Lătescu, Genocidul Comunist în România, Editura Albatros, București, 1995
17. Gheorghe Buzatu, Din Istoria secretă a celui de al doilea Război Mondial, Editura Enciclopedică, București, 1995
18. Gheorghe Buzatu, Mareșalul Antonescu, Iași, 1990
19. Gheorghe Buzatu, Românii în arhivele Kremlinului, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996
20. Loghin Leonida Gheorghe Romanescu, Cronica participării armatei române la războiul anithitlerist, Editura Militară, București, 1971
21. Platon Chirnoagă, Istoria politică și militară a războiului României contra Rusiei Sovietice 22 iunie 1941-23august 1944, Editura Fides, Iași, 1997
22. Reuben K. Markham, România sub jugul sovietic, Fundația Academia Civică, București, 1996
23. Victor Frunză, Istoria Stalinismului în România, Editura Humanitas, București, 1990
24. Virgil Atanasiu, Bat tunurile memoriei: Memorii de război, Editura Militară, București, 1993